

Pakartotinis įtartinos turto kilmės vertinimas – pateisinama viešojo intereso apsaugos priemonė ar žmogaus teisių pažeidimas?

Skirmantas Bikelis

Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas
Law Institute of the Lithuanian Centre for Social Sciences
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius
Tel. (+370 5) 2497591
skirmantas.bikelis@teise.org

Santrauka. Valstybės kūrybiškai siekia išspręsti nusikalstamu būdu įgyto turto identifikavimo ir konfiskavimo efektyvumo problemą, įdiegdamos įvairių tam skirtų teisiųjų įrankių. Tokių įrankių gausa Lietuva išsiskiria net tarptautiniu mastu. Straipsnyje analizuojama teisiniame reguliavime užprogramuota turto konfiskavimui skirtų teisiųjų įrankių konkurencijos problema, konkrečiai – pakartotinio turto tyrimo ir vertinimo galimybė naudojant skirtingus teisinius įrankius ir iš jos kylančios dilemos. Dilemų kelia tokiose situacijose konkuruojantys teisinio apibrėžtumo ir visuomenės saugumo užtikrinimo principai. Nors savo teisine prigimtimi analogiškų teisiųjų priemonių pakartotinio pritaikymo nesuderinamumas su teisinio apibrėžtumo principu kelia mažiau abejonių, vis dėlto situacijų, kai nenustačius neteisėtos turto kilmės baudžiamojo persekiojimo priemonėmis siekiama perspręsti turto kilmės klausimą kitokia tvarka, taikant valstybei palankesnes įrodinėjimo taisykles ir standartus, sprendimas yra labai nevienareikšmis.

Pagrindiniai žodžiai: civilinis turto konfiskavimas, neteisėtas praturtėjimas, *non bis in idem*, pakartotinis procesas.

Received: 14/07/2020. Accepted: 08/09/2020

Copyright © 2020 Skirmantas Bikelis. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Repeated proceedings against suspected illicit wealth – justifiable protection of public interest or violation of human rights?

Summary. The internationally acknowledged need for effective legal measures against illicit enrichment that is perceived as the key policy tool against organised crime and corruption triggered rapid developments in the variety of those legal measures. Lithuania may serve as a sole-standing example of a jurisdiction that enacted a great variety of legal strategies against illicit enrichment – criminal liability both for money laundering and illicit enrichment and also extended powers of confiscation, civil confiscation and tax fines for unexplained income. This diversity of measures leads to the issue of competition arising between them and also carries the risk that measures may be used repeatedly and arbitrarily against persons and their property.

The paper focuses on the issue of the legitimacy of repeated investigation and assessment of suspicious assets in civil confiscation proceedings and extended powers of confiscation.

The analysis is divided into two parts where fundamentally different legal situations are discussed. In the first situation, repeated assessment of the origin of the assets takes place in proceedings of similar legal nature (proceedings aiming to restore legal order). The second situation appears where reassessment takes place in proceedings of a different nature – in the restorative proceedings after failure to prove the illicit origin of the assets in the punitive proceedings.

While the first situation rather clearly falls within the scope of the principle of legal certainty and the rule *res judicata* that prohibit repeated proceedings for the same issue in the same circumstances against the same person, the second situation is more open to debate. Punitive proceedings use the standard of proof beyond reasonable doubt and the presumption of innocence is in play. These safeguards are designed to protect defendants from unfounded conviction, but they may be considered excessive for other legal issues such as the recovery of damages or the proceeds of illicit activities. In addition, in the context of civil confiscation, public interest in effective protection from organised crime and corruption comes into play. Therefore, there are strong arguments for giving priority to public safety over the principle of legal certainty that would protect defendants from repeated assessment of their assets in other proceedings with a lower standard of proof or even the reversed presumption of the illegality of unexplained wealth.

Finally, the paper addresses the question of whether extended powers of confiscation qualify for restorative or punitive proceedings. The answer to this question is the key argument of whether civil confiscation proceedings can legitimately follow criminal proceedings where the court failed to confiscate the assets on the grounds of extended powers of confiscation. The paper argues that extended powers of confiscation are of a restorative nature. Therefore, when assets have already been investigated in proceedings of civil confiscation and their origin has been assessed as lawful in the light of extended powers of confiscation, re-consideration of their origin should be deemed as infringing the principle of legal certainty, unless the decision in the criminal proceedings was barred by lack of formal grounds.

Keywords: civil confiscation, illicit enrichment, *non bis in idem*, repeated proceedings

Įvadas

Ilgametė valstybių patirtis parodė, kad neturint efektyvių teisinių įrankių, leidžiančių iš latentinių nusikaltimų sukauptą turtą atimti iš jų valdytojų (kurie gali būti ir fiktyvūs valdytojai, turtą faktiškai kontroliuojant su latentiniais nusikaltimais susijusiam asmeniui), sunku spręsti organizuotų nusikaltimų kontrolės problemą. Klasikinis nusikalstamu būdu gauto turto konfiskavimas baudžiamajame procese iš principo yra skirtas atimti naudą, gautą iš išaiškintų, bet ne iš latentinių nusikaltimų. Europoje XX a. pabaigoje ir ypač XXI a. pradžioje suintensyvėjo efektyvių priemonių pajamoms iš latentinių nusikaltimų konfiskuoti paieškos. Galima sakyti, vyksta nuolatinis kūrybinis eksperimentinis procesas, kurio rezultatas – įteisinami labiau ar mažiau vykę teisiniai konfiskavimo mechanizmai. Neretai – netgi keletas jų. Įteisinus keletą teisinių priemonių, skirtų tam pačiam tikslui, neišvengiamai kyla jų santykio problema. Kaip pasirinkti, kurį teisinį mechanizmą taikyti, kai yra aptinkama įtartinio, galimai iš latentinių nusikaltimų gauto turto? Ar tokie mechanizmai gali būti taikomi lygiagrečiai? Ar tokius mechanizmus galima nuosekliai „jungti“ paeiliui, vienus naudojant kaip atsarginius variantus, kai nesuveikia kiti? Šiame straipsnyje nagrinėjamas pastarasis klausimas. Pabrėžtina, kad nagrinėjami atvejai, kai „atsarginis“ turto konfiskavimo teisinis mechanizmas pasitelkiamas nesant naujai paaiškėjusių aplinkybių.

Lietuvoje šis klausimas naujas ir moksle dar nenagrinėtas. Dalis teisinių mechanizmų, kurie potencialiai galėtų būti pasitelkiami kaip atsarginė priemonė ir naudojami pakartotiniame procese įtartinam turtui konfiskuoti, dar tik po truputį prigyja praktikoje (išplėstinis turto konfiskavimas) arba įteisinti visiškai neseniai, be to, su jų taikymą labai ribojančiomis sąlygomis (civilinis turto konfiskavimas). Kita vertus, negalima sakyti, kad Lietuvos teismų praktikoje, nekalbant apie europines nacionalines praktikas (apie kurias pirmiausia sužinome iš Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos), ši problema nėra paliesta. Lietuvoje jos aktualūs pavyzdžiai yra šešimininkio turto paėmimo instituto taikymas po nepavykusio bandymo patraukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn dėl neteisėto praturtėjimo ir (ar) turto legalizavimo. Ir tai teikia nemažai medžiagos klausimo analizei. Šios analizės išėties taškas yra pamatiniai teisės principai, įtvirtinti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, – tokie kaip teisėtumo ir iš jo išplaukiantys teisinio apibrėžtu-

mo ir teisinio reguliavimo numatomumo principai, *non bis in idem*, teisminės prejudicijos taisyklė (beje, abu pastarieji laikytini specialiomis iš teisinio apibrėžtumo principo išplaukiančiomis taisyklėmis), efektyvios žmogaus teisių ir laisvių apsaugos imperatyvas. Taip pat analizei svarbūs teisinių priemonių teisinės prigimties klausimai, kurie teikia nuorodas, kokie teisiniai principai analizėje yra labiau aktualūs ir kokie – mažiau.

1. Turto konfiskavimo teisinių mechanizmų sistema Lietuvoje

Lietuvos teisinė sistema aptariamoje problematikoje nagrinėtina ne (tik) dėl to, kad tai mūsų nacionalinė teisinė sistema, bet dėl to, kad esame vienas išskirtinių pavyzdžių tarptautiniu lygiu – įstatymuose esame įtvirtinę bene daugiausia teisinių mechanizmų, kurie yra tiesiogiai ar netiesiogiai skirti iš latentinių nusikalstamų (ar plačiau – neteisėtų) veikų gautai naudai atimti.

Pirmiausia paminėtinos net dvi priemonės, kriminalizuojančios disponavimą nusikalstamu būdu gautu turtu – Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 216 straipsnyje numatytas turto legalizavimas (kurio dalykas – nusikalstamu būdu gautas turtas) ir BK 189¹ straipsnyje numatytas neteisėto praturtėjimo nusikaltimas, kurio dalykas daug platesnis – turtas, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis. Abi šios priemonės atsakovui daro dvejopą poveikį – suteikia pagrindą nuteistąjį (dažnai asmenį, formaliai disponuojantį turtu, ne faktiškai kontroliuojantį turtą) bausti kriminalinėmis bausmėmis ir, pasitelkus BK 72 straipsnį, konfiskuoti nusikaltimo dalyką¹. Šių priemonių ypatumas, stipriai veikiantis jų taikymo rezultatyvumą, – nekaltumo (ir turto teisėtumo) prezumpcijos galiojimas, aukštas baudžiamajam kaltinimui pagrįsti taikomas įrodinėjimo standartas ir kiti ypatumai, būdingi baudžiamajam persekiojimui. Johan'as Bouch'tas pažymi, ir jam galima pritarti, kad jeigu yra taikomas baudžiamojo proceso įrodinėjimo standartas, tikslas efektyviai taikyti neteisėtai įgyto turto konfiskavimą gali būti pasmerktas (2017, p. 225).

Antai 2015–2019 metais vos 14 proc. bylų (4 iš 28) dėl neteisėto praturtėjimo (BK 189¹ str.), pasiekusių teismo nagrinėjimo stadiją, baigėsi apkaltina-

¹ Tiesa, labai abejotinas BK 189¹ straipsnio ir konfiskavimo pagal BK 72 straipsnį tandemo pagrįstumas, kadangi kalbama ne apie pajamas iš nusikaltimo, o turėjimą turto, kuris nebūtinai yra įgytas nusikalstamu būdu. Plačiau žr. Bikelis ir kt. 2019, p. 33.

muoju nuosprendžiu, tik trijose bylose buvo priimti sprendimai konfiskuoti turta, o konfiskuoto turto vertė, palyginus su prokurorų prašyto konfiskuoti turto verte, tesudarė 6 procentus (Bikelis 2020a, p. 7–8). Vadinamieji „sėkmingi“ šio straipsnio pritaikymo pavyzdžiai tėra gan primityvios situacijos, pavyzdžiui, kai už narkotikų prekybą nuteisto asmens ar jo artimųjų giminaičių namuose seife randama grynujų pinigų, o asmuo neturi nors kiek intelektualiesnio paaiškinimo apie šių pinigų kilmę (Vilniaus apygardos teismas 2018). Galima kelti klausimą, ar tokiais atvejais apskritai reikalingas specialus turto konfiskavimo įrankis, ar nepakaktų klasikinio ar išplėstinio turto konfiskavimo? Šalia menko efektyvumo, prisimintina, kad neteisėto praturtėjimo kriminalizavimas yra ir fundamentaliai abejotina idėja (Namavičius 2016, Bikelis ir kt. 2019, Bikelis 2020a).

Baudžiamasis įstatymas numato dar vieną į naudą iš latentinių nusikaltimų nukreiptą priemonę – išplėstinį turto konfiskavimą (BK 72³ straipsnis)². Ši priemonė gali būti taikoma tik asmeniui, kuris pripažintas padaręs apysunkį, sunkų arba labai sunkų tyčinį nusikaltimą, iš kurio jis turėjo ar galėjo turėti turtinės naudos. Išplėstinis turto konfiskavimas taikomas tik tuomet, kai yra pagrindas manyti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu. Iš įstatyme nurodytos formuluotės „pagrindas manyti“ galima suprasti, kad įrodinėjimo standartas yra žemesnis, nei taikomas nustatant asmens kaltumą (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2018). Be to, įstatymas netiesiogiai įtvirtina prezumpciją, kad šis pagrindas, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, gali būti konstatuotas asmeniui nepagrindus turto kilmės teisėtomis pajamomis³. Šios priemonės teisinė

² Deja, vienoje pirmųjų bylų, pasiekusių kasacinę instanciją, kurioje buvo sprendžiamas išplėstinio turto konfiskavimo klausimas, teismai (taip pat ir kasacinis teismas) išplėstinį turto konfiskavimo dalyką traktavo kaip tradicinio konfiskavimo (turto, gauto iš nustatytų nusikaltimų), o ne iš latentinių nusikaltimų gautą turta: „Šiuo atveju nenustatyta būtinųjų BK 72³ straipsnio taikymo sąlygų (byloje nesurinkta įtikinamų duomenų, kad pas A. M. ir jos sutuoktinį rastos lėšos gautos būtent iš jai inkriminuotų nusikalstamų veikų, o ne iš kitokių neteisėtų veikų ar nenustatytų šaltinių)“ (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2019).

³ Teismai jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje itin siaurai interpretavo šią nuostatą ir labiau akcentavo priešingą principą – *in dubio pro reo*, kuris išplaukia iš nekaltumo prezumpcijos. Vis dėlto, manytina, taikant ne baudžiamojo pobūdžio priemonę, nekaltumo prezumpcija neturėtų būti aktuali ir įrodinėjimo standartas turi būti taikomas kitoks, nei sprendžiant kaltumo klausimus. Plačiau apie tai – toliau tekste minimose EŽTT bylose.

prigimtis yra mišraus pobūdžio, ir vis dėlto, manytina, esama daugiau požymių, kad tai yra baudimu nepasižyminti, restitucijai artima priemonė. Prie šios priemonės teisinės prigimties klausimo dar grįšime toliau.

Galimybę konfiskuoti iš nusikaltimų gautą naudą numato ir Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymas (toliau – CTKĮ). Šio įstatymo dalykas gali būti interpretuojamas įvairiai. Viena vertus, įstatymas numato, kad dalykas yra labai platus – „teisėtomis pajamomis nepagrįstas turtas“. Kita vertus, įstatymas numato, kad konfiskavimo tikslas yra „organizuoto nusikalstamumo, korupcijos ir savanaudiškų nusikaltimų prevencija“, iš to turėtų išplaukti, kad ir konfiskuotinas turtas turėtų būti susijęs būtent su tokiomis veikomis, nes kitaip įstatymas būtų pritaikytas ne pagal paskirtį. Tokį siauresnį konfiskavimo dalyko pagal šį įstatymą aiškinimą galima pagrįsti Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika, kurioje daug dėmesio skiriama konfiskavimo proporcingumo aspektui. Civilinio turto konfiskavimo taikymo proporcingumas pateisinamas tik tuomet, kai konfiskuotinas turtas, teismo manymu, yra susijęs su minėtais nusikaltimais (Bikelis 2020b). Civilinio turto konfiskavimo procese taikoma turto neteisėtumo prezumpcija (CTKĮ 2 straipsnio 2 dalis), taip pat nėra taikomas baudžiamajam procesui būdingas įrodinėjimo standartas, įrodymai vertinami remiantis civilinio proceso įrodinėjimo taisyklėmis.

Neaiškios kilmės turtas (koks ir yra iš latentinių nusikaltimų gautas turtas) gali būti konfiskuotas pasiremiant ir bešeimininkio turto institutu (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 94 straipsnio 1 dalies 5 punktas, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.57 straipsnis, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 534–537 straipsniai). Ši teisinė priemonė minėtu tikslu neretai pasitelkiama praktikoje (Bikelis 2019, p. 22–25). Šalia aptartų teisinių priemonių plejados, dar yra speciali mokestinė priemonė, numatyta Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (toliau – MAĮ) 139 straipsnyje, įgalinanti specialų subjektą – Valstybinę mokesčių inspekciją – savarankiško (mokestinio) proceso keliu taikyti baudą, kurios dydis būtų iki 100 proc. nesumokėtų mokesčių nuo mokesčių mokėtojo nepagrįstos kilmės pajamų (taip į valstybės nuosavybę paimant faktiškai iki maždaug 40 proc. nepagrįstos kilmės pajamų)⁴.

⁴ MAĮ 139 straipsnio 2 dalis numato: *Jeigu šio straipsnio 1 dalyje nurodyta trūkstama mokesčio suma priskaičiuojama dėl mokesčių administratoriaus mokestinio patikrinimo metu nustatytų mokesčių mokėtojo pajamų, kurių gavimo šaltinių mokesčių mokėtojas*

Taigi, turime plačią paletę teisinių instrumentų, galimų procesų, skirtų nusikalstamos ar neaiškios kilmės turtui paimti, kuriuose gali būti taikomi įvairūs įrodinėjimo standartai, įvairiai paskirstoma įrodinėjimo pareiga ir asmeniui šie procesai gali sukelti įvairaus pobūdžio ir įvairaus sunkumo pasekmių. Kaip jie dera tarpusavyje ir kiek jie derėtų, jei būtų taikomi sujungiant juos į nuoseklią grandinę? Tokioje kompleksinėje sistemoje jungčių galimybių ir instrumentų tarpusavio santykio problemų labai daug. Šiame straipsnyje susikoncentruosiu į išplėstinio turto konfiskavimo bei jam teisine prigimtimi labai artimo civilinio turto konfiskavimo pakartotinio pritaikymo (nesant naujai paaiškėjusių aplinkybių) problematiką.

2. Problemos pavyzdys

Pradėkime nuo pavyzdžio, kuris, tiesa, nėra labai intelektualaus turto slėpimo pavyzdys, kai turtas būtų perleistas per kelis tarpininkus, o pajamas pagrįsti turintis asmuo turėtų teisėtų pajamų šaltinių. Pavyzdys gana primityvus. Tarkime, ponas K. gyvena 300 tūkst. Eur vertės name. Valstybės institucijos neturi duomenų, kad K. būtų turėjęs pajamų tokios vertės turtui įsigyti. Pradedamas K. baudžiamasis persekiojimas dėl neteisėto praturtėjimo pagal BK 189¹ straipsnį. Teisme K. paaiškina, kad namas įsigytas iš skolintų lėšų, o paskolą (be jokio užstato ir be jokio jos panaudojimo plano) suteikė Padniestrės regiono verslininkas 70 metų terminui. Kadangi K. ir Padniestrės verslininkas iš tiesų prieš keletą metų buvo susitikę, be to, jie teismui pateikė paskolos sutartį, baudžiamųjų bylų teismas išteisina K., nes nėra visiškai įsitikinęs, kad K. versija apie turto kilmę yra melaginga, kaip ir gynybos pateikti įrodymai⁵.

Vėliau pradedamas naujas baudžiamasis procesas, kuriame K. pareiškia-
 mi įtarimai dėl neteisėto disponavimo cigaretėmis (BK 199² straipsnis), o jo gyvenamąjį namą siekiama konfiskuoti išplėstinio turto konfiskavimo tvarka.

negali pagrįsti, mokesčių mokėtojai skiriama nuo 50 iki 100 procentų priskaičiuotos trūkstamos mokesčio sumos dydžio bauda. Ši nuostata yra palyginti nauja, įsigaliojo nuo 2019 m. sausio 1 d. Apie neteisėto praturtėjimo kriminalizavimo ir nepaaiškintos kilmės pajamų apmokestinimo procesų santykio problemą rašė S. Bikelis (2015).

⁵ Šis hipotetinis pavyzdys yra modifikuota Kauno apygardos teismo baudžiamosios bylos Nr. 1A-563-498/2017 fabula.

K. yra nuteisiamas pagal pareikštą kaltinimą, tačiau teismas namo nekonsfiskuoja, darydamas išvadą, kad nėra pakankamai įtinkamų įrodymų apie lėšų, iš kurių jis įsigytas, nusikalstamą kilmę.

Po šio nesėkmingo bandymo konfiskuoti įtartinis turto kilmės turtą inicijuojamas civilinio turto konfiskavimo procesas dėl minėto namo konfiskavimo.

Ar leistinos tokios procesų karuselės dėl to paties turto, siekiant vis iš naujo įvertinti iš esmės tas pačias aplinkybes?⁶ Kokios įstatymų nuostatos ir kokie principai galėtų apsaugoti atsakovo turtinius interesus bei jo teisę į ramų gyvenimą nedalyvaujant nesibaigiančiuose teisiniuose procesuose?

3. Pakartotinį procesą ribojantys ir legitimuojantys principai

Pakartotinio proceso legitimumo kontekste akys krypsta į *non bis in idem* principą, taip pat į platesnės apimties teisinio apibrėžtumo, teisės numatomumo principus ir *res judicata* taisyklę. Kaip balansuojanti atsvara šiems principams veikia žmogaus teisių užtikrinimo realumo, efektyvios visuomenės apsaugos nuo nusikalstamų kėsinių reikalavimas, kuris įpareigoja taikyti efektyvias organizuotų ir kitų nusikaltimų kontrolės priemones.

3.1. *Non bis in idem principas pakartotinio turto tyrimo kontekste*

Non bis in idem su tam tikromis išlygomis⁷ draudžia pakartotinį baudžiamąjį persekiojimą, pakartotinį baudimo priemonių taikymą, tačiau nėra taikomas teisinėms priemonėms, kurių turinys neturi baudimo elemento. Ar neteisėtai (ar nusikalstamu būdu) įgyto turto konfiskavimas yra baudimo priemonė? Žvilgsnis į teisinių priemonių etiketes sufleruoja, kad civilinis turto konfiskavimas nėra baudimo priemonė, o išplėstinis turto konfiskavimas, kurį BK įvardija kaip „baudžiamojo poveikio priemonę“, tarsi yra. Tačiau, kaip žinoma ir kas vienareikšmiškai teigiama EŽTT jurisprudencijoje, teisinių prie-

⁶ Nuteisimas dėl savanaudiško nusikaltimo po proceso dėl neteisėto praturtėjimo laikytinas reikšminga naujai paaiškėjusia aplinkybe sprendžiant dėl turto kilmės. Tačiau tarp išplėstinio turto konfiskavimo ir civilinio turto konfiskavimo procesų šiame pavyzdyje skirtingų faktinių aplinkybių vienareikšmiškai nėra.

⁷ Plačiau žr. EŽTT Didžiosios kolegijos svarstytą bylą *A ir B prieš Norvegiją* (2016).

monių etiketės nėra reikšmingas jų prigimties atskleidimo kriterijus⁸. Teisinę prigimtį atskleidžia teisinės priemonės turinys.

EŽTT praktikoje yra prieita prie vienareikšmės išvados, kad civilinis turto konfiskavimas nepasizymi baudžiamuoju pobūdžiu (*Arcuri prieš Italiją* 2001; *Butler prieš Jungtinę Karalystę* 2002; *Gogitidze prieš Sakartvelą* 2015). Argumentai iš esmės yra du. Vienas – taikant civilinį turto konfiskavimą, asmuo nėra kaltinamas dėl nusikaltimų, iš kurių turtas gautas, padarymo, nėra sprendžiamas jo kaltumo dėl turto kilmės nusikaltimų klausimas. Antras – jei nėra taikomos pernelyg plačios turto neteisėtumo prezumpcijos, tuomet nėra ribojami teisėti atsakovo interesai, paimamas tik neteisėtai (nusikalstamu būdu) tiesiogiai ar netiesiogiai įgytas pelnas, o ne visos per tam tikrą laikotarpį gautos pajamos (įskaitant ir iš teisėtų šaltinių gautas pajamas).

Analogiškais argumentais baudžiamąjį pobūdžio priemone nelaikomas ir neteisėtai (nusikalstamai) įgyto turto konfiskavimas baudžiamajame procese, taigi, ir išplėstinis turto konfiskavimas (*Philips prieš Jungtinę Karalystę* 2001; *Dassa Foundation prieš Lichtenšteiną*, 2007; *Balsamo prieš San Mariną* 2019)⁹. Antai byloje *Dassa Foundation prieš Lichtenšteiną* (2007), įvertinęs minėtus argumentus, EŽTT konstatavo, kad iš neteisėtų veikų gauto turto konfiskavimo nuostatos, numatytos Lichtenšteino baudžiamąjį kodekso 20b straipsnyje „Išplėstinis turto konfiskavimas“¹⁰, savo turiniu yra artimos neteisėto praturtėjimo restitucijos institutui civilinėje teisėje, ir nelaikytina, kad byloje svarstomos turto konfiskavimo priemonės patenka į „bausmės“ sąvoką pagal Konvencijos

⁸ EŽTT byloje *Balsamo prieš San Mariną* (2019) nurodo, kad nemažai jurisdikcijų baudžiamieji įstatymai numato įpareigojimą atlyginti nusikaltimu padarytą žalą, bet tokios priemonės numatymas baudžiamajame įstatyme nepaverčia jos baudžiamąjį poveikio priemone.

⁹ EŽTT praktikoje galima aptikti tik vieną pavyzdį (*Welch prieš Jungtinę Karalystę* 1995), kuriame, analizuojant labai specifines Jungtinės Karalystės teisės nuostatas, buvo prieita prie išvados, kad nusikalstamu būdu gauto turto konfiskavimas laikytinas baudžiamąjį pobūdžio priemone. Specifinės nuostatos – įkalinimo galimybė neįvykdžius konfiskavimo įsako, taip pat itin plačios turto pripažinimo kaip gauto iš nusikaltimų prezumpcijos. Vėlesnėse bylose (*Philips prieš Jungtinę Karalystę* 2001; *Dassa Foundation prieš Lichtenšteiną* 2007; *Balsamo prieš San Mariną* 2019) EŽTT gan nuosekliai pripažino, kad konfiskavimas nėra baudžiamąjį pobūdžio, jei, šalia tekste jau minėtų kriterijų, turto neteisėtumo prezumpcijos nėra pernelyg plačios ir nėra numatyta įkalinimo sankcija už konfiskavimo sprendimo neįvykdymą.

¹⁰ Lichtenšteino baudžiamasis kodeksas (1987), LGBI-Nr 1988.037. 7.

7 straipsnį. Vokietijos Konstitucinis Teismas 2004 m. yra konstatavęs, kad išplėstinis turto konfiskavimas savo prigimtimi (skyrimo pagrindais ir tikslais) yra ne baudžiamojo, bet restitucinio-kompensacinio pobūdžio, su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis (nekaltumo prezumpcijos negaliojimu, kaltumo principo negaliojimu, žemesniu įrodinėjimo standartu). Pasak šio teismo, išplėstiniu turto konfiskavimu nesiekama asmenį pasmerkti dėl veikos, iš kurios jis gavo neteisėtos naudos, ir priversti jį prarasti teisėtai įgytų gėrių, bet siekiama teisinės tvarkos nuosavybės sistemoje ir normų stabilumo atkūrimo. Pritariančiųjų pozicijai, kad konfiskavimo paskirtis yra ne baudimas, o teisėtos tvarkos atkūrimas, yra ir tarp ši klausimą nagrinėjančių akademikų (Boucht 2017, p. 135). Tiesa, šiai gana plačiai pripažįstamai pozicijai oponuoja Romualdas Drakšas, tvirtinantis, kad išplėstinis turto konfiskavimas turi represinį pobūdį, padeda įgyvendinti bausmės paskirtį ir yra viena iš svarbiausių teisingo nubaudimo garantijų, taip pat atitinkamai teigiantis, kad taikant išplėstinį turto konfiskavimą turi būti taikoma nekaltumo prezumpcija ir aukščiausi įrodinėjimo standartai (2019, p. 334, 335, 344). Rašydamas apie konfiskavimo pagalbą įgyvendinant bausmės paskirtį, autorius akivaizdžiai remiasi BK 67 straipsnio formuluotėmis, kitaip tariant, teikia pirmenybę formai, bet ne turiniui. Abejotina, ar toks požiūris pagrįstas. Juolab, kaip minėta, EŽTT remiasi priešingu požiūriu, akcentuodamas priemonių turinį, o ne formalias nacionalines teisiųjų priemonių „etiketes“. Vadovaujantis formaliomis įstatymo nuostatomis, bet ne priemonės turinio ypatumais, galima prieiti prie išvados, kad ir turtinės žalos atlyginimas, kuris BK taip pat yra apibrėžtas kaip baudžiamojo poveikio priemonė, padedanti įgyvendinti bausmės paskirtį, turėtų būti laikomas baudžiamojo pobūdžio (represine), o ne restitucine priemone. Būtų sunku sutikti su tokia išvada. Publikacijoje R. Drakšas taip pat akcentuoja galimą reikšmingą išplėstinio turto konfiskavimo poveikį atsakovui, kuriuo ši teisinė priemonė gali prilygti bausmei (2019, p. 335). Tačiau tokia gali būti ir pareiga atlyginti žalą. Atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT praktikoje poveikio priemonės griežtumas lyginant ją su bausme turi reikšmės tik tuomet, kai kalbama apie su laisvės atėmimu susijusias poveikio priemones, pavyzdžiui, disciplininį areštą kariniame dalinyje (*Engel prieš Nyderlandus* 1976). Tačiau turtinio poveikio priemonės griežtumas (tiek labai menkas, tiek labai didelis) nelaikomas reikšmingu argumentu sprendžiant, ar tokia priemonė prilygintina kriminalinei bausmei (*Jussila prieš Suomiją* 2006; *Balsano prieš Lichtenšteiną* 2019).

Taigi, atsižvelgiant į nebaudžiamąją turto konfiskavimo prigimtį, darytina išvada, kad, ginčijant pakartotinio įtartinės kilmės turto tyrimo ir tolimesnio proceso, kuriuo siekiama jį konfiskuoti, teisėtumą ir pagrįstumą, pasiremti principu *non bis in idem*, draudžiančiu (ribojančiu) pakartotinį persekiojimą ar baudimą dėl tos pačios veikos, nebūtų pagrindo.

3.2. Teisinio apibrėžtumo principas pakartotinio turto tyrimo ir vertinimo kontekste

Sudėtinė teisinės valstybės ir teisėtumo principo dalis yra teisinis apibrėžtumas, kuris apima tiek teisinio reguliavimo, tiek institucijų teisinių sprendimų pasekmių numatomumą teisinio reguliavimo subjektui (EŽTT *Dimitrovi prieš Bulgariją* 2015; Konstitucinis Teismas 2013). Taigi, ne tik pakartotinio baudimo kontekste, bet ir platesniame, į kurį patenka neteisėtai įgyto turto konfiskavimo klausimai, teisės subjektai gali tikėtis, kad jų teisiniai santykiai neturėtų tapti varginančių pakartotinių procesų dalyku. Iš šio principo išplaukia, kad asmuo, kurio turtas ištirtas ir yra padarytos vienokios ar kitokios išvados dėl turto teisėtumo, lyg ir turėtų pagrįstą lūkestį, kad, nesant naujų aplinkybių, klausimas dėl to paties turto konfiskavimo vienokia ar kitokia forma jau neturėtų būti keliamas. Tiesa, šis teiginys skamba užtikrinčiau, kai kalbama apie pakartotinį analogišką procesą, ir anaip tol ne taip vienareikšmiškai, kai kalbama apie skirtingų teisės šakų ir skirtingos teisinės prigimties procesų seką ir ypač tais atvejais, kai kalbama apie nusikalstamu ar neteisėtu būdu įgytą turtą.

3.2.1. Pakartotinis analogiškas turto tyrimo procesas

Pakartotinio analogiško proceso atvejis būtent turto konfiskavimo kontekste jau buvo nagrinėjamas EŽTT praktikoje. Byloje *Dimitrovi prieš Bulgariją* (2015) Teismas konstatavo, kad civilinio turto konfiskavimo įstatymas (Piliečių nuosavybės įstatymas, leidęs konfiskuoti darbo pajamomis nepagrįstą turtą), galiojęs Bulgarijoje iki 2005 metų, kuris nenustatė jokių ribojimų pakartotinai tirti ir vertinti to paties asmens ir to paties laikotarpio pajamas ir iš jų sukauptą turtą, pažeidė minėtus teisėtumo, teisinio apibrėžtumo ir teisinio numatomumo principus ir neužtikrino pareiškėjo apsaugos nuo galimos tyrėjų savivalės – prokuratūra turėjo visišką laisvę savo nuožiūra pradėti, stabdyti,

nutraukti ir vėl pradėti iš naujo tyrimą dėl to paties asmens, to paties laikotarpio turto ir pajamų. Šioje byloje nagrinėta, kaip buvo tiriamos pareiškėjo Dimitrovi šeimos pajamos ir turtas, gautas 1990–2001 metais. Pirmojo tyrimo metu nebuvo nustatyta, kad turtas yra aiškiai neproporcingas gautoms pajamoms (taip pat už tam tikrą tirtą laikotarpį Dimitrovi sumokėjo pajamų mokestį nuo nedeklaruotų pajamų mokesčių inspekcijai), ir turto tyrimas pagal minėtą Piliečių nuosavybės įstatymą 2002 metais buvo nutrauktas. Tačiau netrukus tyrimas buvo atnaujintas, aplinkybės iš naujo įvertintos ir 2004 metais byla perduota į teismą, kur buvo konstatuota, kad tam tikras Dimitrovi turtas, vertas beveik 300 tūkst. eurų, nėra pagrįstas jų 1991–1999 metais gautomis teisėtomis pajamomis, ir šis turtas konfiskuotas.

Kodėl pirmasis tyrimas buvo nerezultatyvus, sunku pasakyti. Ar dėl tyrėjų nekompetencijos, ar net nusikalstamų veiksmų – apie tai EŽTT byloje neužsimenama. Bet kuriuo atveju iš antrojo proceso baigties matyti, kad jame buvo taisomos pirmojo proceso metu padarytos klaidos, siekiant apsaugoti visuomenės interesą. Taigi, faktiškai EŽTT teko spręsti dilemą tarp teisinio apibrėžtumo principo ir visuomenės lūkesčio būti realiai saugomai nuo neteisėtų veikų efektyviomis prevencinėmis priemonėmis. Pritaikytos priemonės svarbą nusikaltimų prevencijai akcentavo Bulgarijos Vyriausybė aptariamoje byloje. Tačiau EŽTT atkreipė dėmesį, kad įstatymo paskirtis nebuvo nusikaltimų prevencija, o ir turto tyrimo metu nebuvo surinkta jokių duomenų, kad turtas būtų gautas iš nusikaltimų. Dėl pastarojo aspekto, EŽTT vertinimu, teisinis konfiskavimo reguliavimas neišlaikė proporcingumo principo testo – gan agresyvi į nuosavybę nukreipta priemonė nebuvo skirta nusikalstamu būdu gautam turtui konfiskuoti. Įstatyme netgi buvo speciali nuostata, kad jis netaikomas nusikalstamos kilmės turtui. Taigi visuomenės interesas turėti efektyvią apsaugą nuo nusikaltimų keliamos grėsmės šioje byloje negalėjo būti nors kiek rimtesne atsvara tiriamo turto valdytojų interesui dėl teisinio apibrėžtumo, kuris, Teismo vertinimu, buvo pažeistas.

Lietuvoje CTKĮ nenumato ribojimų atnaujinti nutrauktą turto tyrimą nesant naujų aplinkybių. Civilinio turto konfiskavimo teisminę stadiją reguliuoja Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – CPK), kuris draudžia pakartotinį ieškinį tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko, tuo pačiu pagrindu (CPK 137 straipsnio 1 dalies 4 ir 5 punktai). CPK 365 straipsnis pateikia baigtinį sąrašą aplinkybių, kurioms paaiškėjus, gali būti atnaujinta galutiniu

teismo sprendimu užbaigta civilinė byla. Šios nuostatos tiesiogiai išplaukia iš teisinio apibrėžtumo principo. Manytina, šis principas turėtų riboti ir proceso atnaujinimą ikieškininėje civilinio turto konfiskavimo stadijoje (turto tyrimo procedūros metu), kurią reguliuoja tik CTKĮ.

3.2.2. Pakartotinis turto tyrimas skirtinguose procesuose

Sudėtingesnė situacija susiklosto tuomet, kai tas pats klausimas keliamas skirtingo pobūdžio procesuose, kurie iš dalies skiriasi savo tikslais, taip pat įrodinėjimo standartu ir kitomis taisyklėmis, kaip kad straipsnio pradžioje minėtame pavyzdyje. Baudžiamojo pobūdžio priemonėmis prieš neteisėtą praturtėjimą (BK 216, 189¹ straipsniai) siekiama ne tik konfiskuoti neteisėtai (ar nusikalstamu būdu) gautą turta, bet ir pripažinti asmenį kaltu, ir jį nubausti bausme. Tokiame procese turto kilmės klausimas svarbus ne tik konfiskavimo tikslais, bet ir nustatant asmens kaltumą. Atitinkamai (ir skirtingai nuo civilinio turto konfiskavimo ir išplėstinio turto konfiskavimo), sprendžiant dėl turto kilmės, turi būti taikomi aukščiausi įrodinėjimo standartai ir asmens nekaltumo (faktiškai – turto teisėtumo) prezumpcija.

Link konfiskavimo einant baudžiamojo kaltinimo keliu, keliami ambicingesni tikslai, bet ir kelias daug sudėtingesnis, nei taikant vien į konfiskavimą nukreiptas priemonės, nes, kaip minėta, taikoma nekaltumo prezumpcija ir aukščiausi įrodinėjimo standartai. Dėl to siekiamas ambicingas tikslas neretai lieka nepasiektas. Kad nebūtų likta visiškai „tuščiomis“ – nei asmuo nubaustas, nei įtartinos kilmės turtas konfiskuotas ir nenukentėtų visuomenės interesas būti efektyviai saugomai nuo neteisėtas pajamas generuojančių nusikaltimų, būtų suprantamas siekis bent dalį klausimų (turto kilmės ir atitinkamai konfiskavimo) perspręsti pagal kitas įrodinėjimo taisykles, taikomas procesuose dėl civilinio turto konfiskavimo ar išplėstinio turto konfiskavimo, jei tik būtų pagrindai taikyti šias priemones.

Ar iš teisinio apibrėžtumo principo perspektyvos būtų leistina turto konfiskavimo klausimus perspręsti kitokiame procese? Praeitame poskyryje jau priėjome prie išvados, kad turto kilmės klausimo persprendimas nedera su šiuo principu. Kokie aptariamų teisinių situacijų skirtumai leistų ieškoti kito atsakymo į šį klausimą?

Baudžiamojo proceso specifika pasireiškia tuo, kad jame gali būti siekiama iš karto kelių labai skirtingų tikslų – baudžiamųjų ir restitucinių, prevencinių

(žalos atlyginimo, draudžiamų dalykų eliminavimo iš civilinės apyvartos ir pan.). Vienas iš baudžiamojo proceso tikslų (nubaudimas) reikalauja išskirtinės asmens apsaugos nuo galimo nepagrįsto radikalios intervencijos į jo teises (nubaudimo). Ši apsauga pasireiškia aukščiausiais įrodinėjimo standartais, specifiniu įrodinėjimo pareigos paskirstymu ir pan. Tačiau tokia išskirtinė apsauga būtų perteklinė sprendžiant kitus baudžiamajame procese kylančius (ar iš jo išplaukiančius) klausimus. O klausimų sprendimas pernelyg aukštu įrodinėjimo standartu galėtų reikšti nepagrįstus apsunkinimus ginant tam tikrus interesus ir tai prieštarautų valstybės pareigai efektyviai ginti visuomenei svarbius interesus. Vengiant tokios situacijos, išplauktų išvada, kad ne baudžiamojo, bet kitokio pobūdžio klausimai galėtų būti persprendžiami iš naujo kitame procese, pagal lankstesnes to proceso įrodinėjimo taisykles. Taigi teisinio apibrėžtumo principas būtų pritaikomas lanksčiai, jo neabsoliutinant, pirmenybę suteikiant kai kurių kitų interesų apsaugai.

Ši idėja išreikšta, pavyzdžiui, pripažįstant teisę civilinėje byloje teismui savarankiškai spręsti dėl kai kurių aplinkybių, dėl kurių yra pasisakęs teismas ankstesniame baudžiamajame procese. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad teismo nuosprendžiu nustatyti faktai turi ribotą prejudicinę galią civilinėje byloje. Prejudicinę galią visada turi įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis, nes juo būna pasisakoma dėl kaltu pripažinto asmens nusikalstamų veiksmų, kurie paprastai sukelia civilinius padarinius. Tačiau išteisinamasis nuosprendis negali būti absoliučiai visais atvejais pripažįstamas prejudicinę galią turinčiu ir eliminuojančiu išteisinto asmens civilinę atsakomybę (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010; EŽTT *Kožemiakina prieš Lietuvą* 2019). Ar tokį teisės aiškinimą galima interpretuoti (pagal analogiją), kad jei asmuo nėra nuteistas dėl neteisėto praturtėjimo ar turto legalizavimo baudžiamojoje byloje (pvz., jis išteisintas ar baudžiamoji byla yra nutraukta), turto kilmės klausimas gali būti naujai sprendžiamas ne baudžiamojo pobūdžio priemonėmis (civilinio turto konfiskavimo arba taikant išplėstinį turto konfiskavimą)? Iš minėto išaiškinimo logiškai išplaukia būtent tokia išvada.

Manytina, keliamas klausimas, kam teikti prioritetą, yra vertybinis. Jei prioritetą teikiame ne teisinio apibrėžtumo, bet efektyviai visuomenės saugumo intereso apsaugai, tuomet taip, lygiai kaip ir civilinės atsakomybės, žalos atlyginimo bylose, būtų galima pasiremti minėtu išaiškinimu ir pripažinti, kad

galimas pakartotinis aplinkybių vertinimas, remiantis kitomis įrodinėjimo taisyklėmis, kai būtina išspręsti kitą, ne baudžiamojo, o šiuo atveju – restitucinio pobūdžio klausimą, susijusį su turto, kurio kilmės klausimas nagrinėjamas. Jei būtume linkę suteikti prioritetą teisinio apibrėžtumo principui, labai išaugtų rizika, kad, pasirinkus baudžiamojo persekiojimo kelią ir siekiant nubausti asmenį dėl neteisėto praturtėjimo ar turto legalizavimo, baudžiamojo persekiojimo nesėkmės atveju neteisėtai įgytas turtas liktų jo valdytojams, ir galima restitucija nebūtų įgyvendinta, kaip ir principas „iš neteisės negali kilti teisė“. Nepaisant to, kad, pasirinkus tik į turto konfiskavimą nukreiptą priemonę, rezultatas, tikėtina, būtų buvęs kitoks. Šiuo antruoju atveju valstybės „išmonė“ įteisinant net keletą tam pačiam tikslui skirtų teisinių priemonių, įtraukiant ir siekį nubausti neteisėto turto valdytoją, atsisuktų prieš visuomenės saugumo interesą, kai vienos priemonės nesėkmė kartu užkirstų kelią kitos, galimai efektyvesnės, priemonės pritaikymui. Panašiai kaip kad nekompetentingas vienos priemonės taikymas užkerta kelią jos pakartotiniam pritaikymui, nepaisant akivaizdžios žalos visuomenės saugumo interesui, ginant teisinio apibrėžtumo principu saugomą asmens interesą.

Kuriam iš aptartų sprendimų teiktina pirmenybė? Jei klausimą spręstų teismas, lemtų kolegijos teisėjų dauguma. Kažin ar sprendimas būtų priimtas vienbalsiai. Priimdamas sprendimą šio straipsnio autorius atsivėlgtų į dilemą sudarančių principų turinį. Bylose, kuriose sprendžiama dėl turto, susijusio su organizuotais, sunkiais nusikaltimais, konfiskavimo, svarstyklės, manytina, turėtų svirti visuomenės saugumo ir teisinės tvarkos apsaugos pusėn. Kadangi civilinio turto konfiskavimo proceso taikymo pagrindas daugeliu atvejų yra turto sąsajos būtent su tokiais nusikaltimais, atitinkamai turėtų dominuoti prioritetas pakartotiniam turto kilmės tyrimui civilinio turto konfiskavimo proceso tvarka net ir po išteisinimu pasibaigusiu baudžiamųjų procesų dėl neteisėto praturtėjimo arba turto legalizavimo.

4. Civilinis turto konfiskavimas po sprendimo netaikyti išplėstinio turto konfiskavimo

Ar leistina turtą, kurio atžvilgiu teismas baudžiamojoje byloje jau yra pasisakęs, kad nėra pakankamo pagrindo manyti, kad jis yra gautas nusikalstamu būdu, ir jį konfiskuoti išplėstinio turto konfiskavimo tvarka, vėliau konfiskuoti

civilinio turto konfiskavimo tvarka? Atsakymas į šį klausimą priklauso nuo to, ar šiuos procesus laikysime analogiškais, ar skirtingais.

Panašumų tarp šių procesų gausu. Teisinė prigimtis, kaip jau minėta, yra iš esmės ta pati. Konfiskavimas tiek vienu, tiek kitu pagrindu nėra baudimas. Įrodinėjimo taisyklės taip pat nėra labai skirtingos. Juose netaikomas aukščiausias įrodinėjimo standartas. Be to, abiejuose procesuose taikoma turto neeisėtumo prezumpcija.

Abejonių dėl procesų tapatumo gali kelti kiek kitais žodžiais apibrėžtas įrodinėjimo dalykas. Pažymėtina, kad iki Respublikos Prezidento veto priimtame CTKĮ konfiskavimo dalykas buvo apibrėžtas identišškai, kaip ir išplėstinio turto konfiskavimo dalykas – nusikalstamu būdu gautas turtas. Tačiau po veto priimtame (galiojančiame) CTKĮ dalykas apibrėžtas tarsi kiek plačiau – turtas nėra gautas teisėtu būdu. Kita vertus, kaip jau buvo užsiminta antrajame šio straipsnio skyriuje, civilinio turto konfiskavimo dalykas aiškintinas CTKĮ tikslų kontekste ir atsižvelgiant į proporcingumo principą. Tiek CTKĮ tikslai, tiek proporcingumo principas reikalauja, kad CTKĮ būtų taikomas tik tuomet, kai bylos aplinkybės leidžia manyti, kad konfiskuotinas turtas yra susijęs su nusikaltimais, kitaip tariant – tiesiogiai ar netiesiogiai gautas nusikalstamu būdu¹¹.

Taigi, nėra rimto pagrindo manyti, kad išplėstinis turto konfiskavimas ir civilinis turto konfiskavimas yra esmingai skirtingos teisinės priemonės, ir atitinkamai laikytina, kad jų kartojimas iš tų pačių pajamų gauto turto atžvilgiu, nesant naujai paaiškėjusių aplinkybių, draustinas atsižvelgiant į teisinio apibrėžtumo principą.

Kartu paminėtina, kad šis draudimas taikytinas tik tuomet, kai sprendimas netaikyti išplėstinio turto konfiskavimo yra priimtas įvertinus turto kilmės įrodymus, bet ne dėl to, kad byloje nenustatytos formalios išplėstinio turto konfiskavimo taikymo sąlygos, pavyzdžiui, kaltinamasis nepripažįstamas padaręs nusikaltimą, kuriuo buvo kaltinamas, arba jo turtas įgytas seniau nei prieš penkerius metus iki nusikalstamos veikos, dėl kurios jis kaltinamas, padarymo. Nesant formaliųjų išplėstinio turto konfiskavimo sąlygų nebūtų ir šios teisinės priemonės konkurencijos su civiliniu turto konfiskavimu.

¹¹ Su tokia traktuote susijusios įtampos su nekaltumo prezumpcija yra neišvengiamas, bet pateisinamas (toleruotinas) šalutinis poveikis, kuris suvaldomas griežtai laikantis nekaltumo prezumpcijos, kuri sako, kad jei asmuo nėra nuteistas, jokios implikacijos dėl jo kaltumo nėra galimos. Plačiau apie tai žr. Bikelis 2020b.

Išvados

1. Išplėstinis turto konfiskavimas ir civilinis turto konfiskavimas savo prigimtimi ir tikslais laikytini analogiškomi teisinėmis priemonėmis.
2. Teisinio apibrėžtumo principas neleidžia analogiškų teisinių priemonių taikyti pakartotinai, nesant naujai paaiškėjusių aplinkybių. Kita vertus, nesant formalių vienos iš šių priemonių taikymo sąlygų, jų konkurencijos klausimas nekyla ir kliūčių pritaikyti kitą teisinę priemonę nebūtų.
3. Klausimas, ar leistinas nebaudžiamojo pobūdžio priemonių (civilinio turto konfiskavimo ar išplėstinio turto konfiskavimo) taikymas po išteisinimu pasibaigusio proceso dėl baudžiamojo pobūdžio priemonių taikymo (kuriame kaltinta dėl neteisėto praturtėjimo ar turto legalizavimo), spręstinas įvertinant įvairias reikšmingas aplinkybes: visuomenės interesą, kad ji būtų efektyviai saugoma nuo pavojingų kėsinių, ir teisinio apibrėžtumo interesą. Svarbu užtikrinti, kad pernelyg aukšti proceso šalių interesų apsaugos standartai nepaneigtų visuomenės saugumo ir teisinės tvarkos atkūrimo intereso. Civilinio turto konfiskavimo kontekste (kiek jis taikomas organizuotų, sunkių, korupcinių nusikaltimų prevencijai), manytina, pirmenybė turėtų būti teikiama efektyvaus visuomenės saugumo užtikrinimui, o ne teisinio apibrėžtumo principui.

Literatūra

- Bikelis S. 2015, „Baudžiamosios ir mokesčių teisės sankirta: atsakomybė už neteisėtą praturtėjimą ir *non bis in idem* principas“, *Teisės problemos*, Nr. 2(88), pp. 54–69.
- Bikelis S. 2020a, „Chasing Criminal Wealth: Broken Expectations for the Criminalization of Illicit Enrichment in Lithuania“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol. ahead-of-print, No. ahead-of-print, DOI 10.1108/JMLC-12-2020-0135.
- Bikelis S. 2020b, „Modeling the Patterns of Civil Confiscation: Balancing Effectiveness, Proportionality and the Right to Be Presumed Innocent“, *Baltic Journal of Law & Politics*, 13(2), pp. 24–48. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.2478/bjlp-2020-0010>>.
- Bikelis S., Mikšys S. 2019, *Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas.
- Boucht J. 2017, *The Limits of Asset Confiscation. On the legitimacy of extended appropriation of criminal proceeds*. Oxford and Portland: Hart publishing.

- Bulgarijos Respublikos piliečių nuosavybės įstatymas, OG (1973-26) [panaikintas: OG, 2015-39]. Prieiga per internetą: <<https://www.ciela.net/svobodna-zonadarjaven-vestnik/document/2127836161/issue/469/zakon-za-sobstvenostta-na-grazhdanite>> (žiūrėta 2020-06-15).
- Drakšas R. 2019, „Išplėstinis turto konfiskavimas demokratinėje visuomenėje“, *Jurisprudencija*, 26(2), pp. 326–351.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *A ir B prieš Norvegiją*, 2016.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Arcuri prieš Italiją*, 2001.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Balsamo prieš San Mariną*, 2019.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Balsano prieš Lichtenšteiną*, 2019
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Butler prieš Jungtinę Karalystę*, 2002.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Dassa Foundation prieš Lichtenšteiną*, 2007.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Dimitrovi prieš Bulgariją*, 2015.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Engel prieš Nyderlandus*, 1976.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Gogitidze prieš Sakartvelą*, 2015.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Jussila prieš Suomiją*, 2006.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Kožemiakina prieš Lietuvą*, 2019.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Philips prieš Jungtinę Karalystę*, 2001.
- Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-563-498/2017.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 metų rodiklių patvirtinimo, Lietuvos Respublikos 2009 metų privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymų, su jais susijusių kai kurių įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, 2013-02-20, Nr. 19-938.
- Liechtensteinisches Strafgesetzbuch (StGB) vom 24. Juni 1987, LGBl-Nr 1988.037. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze.li/konso/1988.37>> (žiūrėta 2020-06-15).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla Nr. 2K-295-222/2019.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla Nr. 2K-245-1073/2018.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla Nr. 3K-3-213/2010.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002-04-09, Nr. 37-1341.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.
- Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymas, *Teisės aktų registras*, 2020, Nr. 6992.
- Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymas, 2020 m. sausio 14 d. Nr. XIII-2780, Lietuvos Respublikos Seimo priimtas, bet Respublikos Prezidento

nepasirašytas. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c98e51e03d1011eabd71c05e81f09716?jfwid=24tshvhz9>> (žiūrėta 2020-06-28).

Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 63-2243.

Namavičius J. 2016, „Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo konstitucinė problematika“, *Teisė*, 101, pp. 7–28.

Vilniaus apygardos teismo byla Nr. 1-11-655/2018.

Vokietijos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 14 d. sprendimas Nr. 2 BvR 564/95.